

СЕКЦІЯ 6 ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Ліхтер М.П., аспірант
кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті надано визначення поняттю «принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя». Доповнено перелік законодавчо закріплених принципів екологічного права. Розглянуто принципи права екологічної безпеки. На основі аналізу екологічного, санітарного законодавства і законодавства про охорону здоров'я виведено принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя.

Ключові слова: принципи права, принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя, принципи екологічного права, принципи права екологічної безпеки, принципи охорони здоров'я.

В статье дано определение понятию «принципы правового регулирования санитарно-эпидемического благополучия». Дополнен перечень законодательно закрепленных принципов экологического права. Рассмотрены принципы права экологической безопасности. На основе анализа экологического, санитарного законодательства и законодательства об охране здоровья выведены принципы правового регулирования санитарно-эпидемического благополучия.

Ключевые слова: принципы права, принципы правового регулирования санитарно-эпидемического благополучия, принципы экологического права, принципы права экологической безопасности, принципы охраны здоровья.

Likhter M.P. PRINCIPLES OF LEGAL REGULATION SANITARY-EPIDEMIC WELFARE

The definition of “the principles of legal regulation of sanitary and epidemical welfare” was given in the article. The list of legally fixed principles of environmental law has been extended. Environmental safety principles of law were considered. Based on the analysis of environmental, sanitary legislations and legislation of health principles of legal regulation of sanitary and epidemical welfare was derived.

Key words: principles of law, principles of legal regulation of sanitary and epidemical welfare, principles of environmental law, environmental safety principles of law, principles of health.

Постановка проблеми. Сфера санітарно-епідемічного благополуччя є однією з найважливіших у суспільному житті, адже охоплює питання забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини та усталеного для конкретної території стану здоров'я населення. Легальне врегулювання санітарних відносин здійснюється сукупністю правових норм різної галузевої належності, серед яких особливе місце займають норми-принципи.

На сьогодні принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя на законодавчому рівні спеціальним нормативно-правовим актом [1] не визначені. У той же час, як слушно зауважує А.М. Колодій, будь-які заходи в рамках правової реформи слід починати з удосконалення основоположних джерел, керівних ідей усього права, тобто з принципів права [2, с. 3].

Відтак з'ясування поняття і виведення принципів правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя має першочергове значення і актуалізується у зв'язку з відсутністю уваги законодавця до цього питання.

Ступінь розробленості проблеми. Принципи санітарно-епідемічного благополуччя досліджувались з адміністративно-правових позицій на дисертаційному рівні Т.О. Татаровою [3, с. 34–46]. Враховуючи екологічну правову природу субінституту забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя, інтерес у питанні визначення принципів останнього становлять праці вчених-екологів, які розглядали принципи екологічного права і принципи права екологічної безпеки: В.І. Андрейцева, Г.В. Анісімової, А.П. Гетьмана, І.І. Каракаша, В.В. Костицького, Ю.А. Краснової, Л.Л. Чаусової, Ю.С. Шемшученка та ін.

Метою статті є з'ясування поняття і виведення принципів правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя.

Виклад основного матеріалу. Для початку звернемося до етимології слова «принцип», яке запозичене з франц. «principe» – «початок; першооснова», походить з лат. «principium» і означає «перший; головний» [4, с. 574]. У філософському енциклопедичному словнику зазначається, що з розвитком філософської

думки принцип стає центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує певну систему знання і субординує його [5, с. 519].

Відповідно до лексичних значень цього слова [6, с. 693] в юридичній енциклопедії принцип подається в таких розуміннях: 1) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності (принцип правомірної поведінки) [7, с. 110–111].

Щодо принципів права, то ними в теорії права називають загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу і порядку. Розрізняють загальнолюдські (універсальні) принципи права і принципи національної системи права, які, у свою чергу, поділяються на загальноправові (загальногалузеві), міжгалузеві, галузеві, підгалузеві та інституційні [8, с. 242–246]. В еколого-правовій літературі принципи поділяють на загальні (що визначають сутність права в цілому) і спеціальні [9, с. 87; 10, с. 34], або основоположні, галузеві, підгалузеві та інституційні [11, с. 3].

Ми розглядаємо принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя, які охоплюються поняттям принципів права. Принципи права як принципи правового регулювання – це обумовлені найбільш важливими закономірностями суспільного розвитку і механізму правового регулювання нормативно-регулятивні основи, що мають найвищу імперативність і загальнозначущість і визначають процеси правоутворення, правореалізації і правоохорони [2, с. 170–171].

Оскільки комплексний міжгалузевий субінститут забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя є утворенням у складі інституту права екологічної безпеки галузі екологічного права, інтерес для нас становлять принципи екологічного права і принципи права екологічної безпеки.

Принципами екологічного права вважають виражені в його нормах основоположні ідеї, засади, риси, відповідно до яких здійснюється регулювання екологічних відносин [12, с. 15]. Наведений перелік ознак, з точки зору В.В. Костицького, обов'язково і позачергово має бути доповнений такою ознакою як вимоги [9, с. 86–87]. Відтак принципами правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя є закріплені в санітарному законодавстві і такі, що впливають із його змісту, нормативно-регулятивні основоположні ідеї, засади, вимоги, які характеризуються загальною значущістю, найвищою імперативністю та визначають процеси правоутворення, правореалізації і правоохорони.

Відповідно до ст. 3 базового екологічного закону [13] основними принципами охорони навколишнього природного середовища є:

пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; обов'язковість надання висновків державної екологічної експертизи; гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування в населення екологічного світогляду та низка інших. Не дивлячись на досить емний вичерпний перелік, законодавцем упущено деякі з принципів.

Декларацією Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 р. [14] окреслено 27 соціально-екологічних принципів, відповідно до яких кожна з держав-учасниць ООН повинна формувати своє внутрішнє екологічне та інше законодавство і послідовно провадити політику у відповідних сферах. Серед них, окрім сформульованих національним законодавством, можна виокремити такі: задоволення потреб теперішнього і майбутнього поколінь у сфері навколишнього середовища; обов'язок держав належним чином підтримувати корінне населення і забезпечувати їх ефективну участь у досягненні сталого розвитку; забезпечення захисту середовища проживання і природних ресурсів народів, які живуть в умовах окупації; забезпечення захисту навколишнього середовища при виникненні збройних конфліктів; взаємозалежність і нероздільність миру, розвитку і охорони навколишнього середовища.

Також до принципів екологічного права слід віднести ті, які випливають з норм базового закону: обов'язковість екологічної освіти і виховання (ст. 7); обов'язковість заходів із відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища (ст. 10); узгодженість дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 16); презумпція винуватості володільців джерел підвищеної екологічної небезпеки (ст. 69); систематичність і періодичність в екологічному інформуванні (ст. 251); комплексність державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища (ст. 35); диференціація природних ресурсів у залежності від їх значення (ст. 39); дозвільний характер діяльності у сфері поводження з відходами (ст. 55).

Щодо принципів права екологічної безпеки, Ю.А. Краснова називає наступні: 1) сталий розвиток, що передбачає рівний підхід до його економічної, соціальної і екологічної складових, і визнання неможливості суспільного прогресу при деградації довкілля; 2) попередження виникнення екологічних ризиків, небезпек, шкідливих впливів на довкілля, життя і здоров'я громадян; 3) платність природокористування і відшкодування громадянам і довкіллю збитку, заподіяного в результаті порушення законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки; 4) вільний доступ до екологічної інформації; 5) участь усіх заці-

кавлених суб'єктів у підготовці, обговоренні, прийнятті і реалізації рішень у сфері забезпечення екологічної безпеки; 6) міжнародне співробітництво у сфері екологічної безпеки [15, с. 34]. Загалом поділяємо таке бачення переліку принципів екологічної безпеки, за винятком платності природокористування, яке відносимо до принципів інституту природокористування галузі екологічного права.

До зазначених вважаємо за необхідне додати ті з принципів екологічного права, які впливають з відповідних норм Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» і стосуються правового регулювання екологічної безпеки: обов'язковість заходів із відновлення і поліпшення навколишнього середовища – середовища життєдіяльності людини; презумпцію винуватості володільців джерел підвищеної екологічної небезпеки; дозвільний характер діяльності у сфері поводження з відходами.

При визначенні субінституційних принципів правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя потрібно враховувати комплексний і міжгалузевий характер утворення, яке розглядаємо. Оскільки цей субінститут знаходиться на перетині права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та права на охорону здоров'я, інтерес становлять основні принципи охорони здоров'я в Україні, якими відповідно до ст. 4 Основ законодавства України про охорону здоров'я [16] є: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України; дотримання прав і свобод людини і громадянина у сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій; гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення; попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я; багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій із демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції та ін.

Досліджуючи питання забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя з адміністративно-правових підходів, Т.О. Татарова до принципів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення відносить такі: 1) гарантування державою громадянам конституційного права на охорону здоров'я, сприятливе середовище проживання і санітарне та епідемічне благополуччя; 2) гласність у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення; 3) визнання захисту населення від хвороб одним із пріоритетних напрямів діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; 4) вільний доступ населення до інформації про вплив факторів навколишнього середовища на здоров'я; 5) превентивність діяльності щодо запобігання шкідливого впливу на здоров'я населення факторів навколишнього

середовища; 6) обов'язковість компенсації шкоди здоров'ю людини, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами в результаті недотримання санітарних правил і норм, гігієнічних нормативів; 7) комплексність проведення профілактичних, протиепідемічних, санітарних, соціальних і освітніх заходів, обов'язковість їх фінансування [3, с. 45–46]. Загалом, будучи солідарними з вищенаведеним переліком принципів, щодо першого з них висловимо деякі міркування.

Потрібно наголосити на тому, що Конституція України закріплює право кожного (не лише громадян) на охорону здоров'я та безпечне для життя і здоров'я довкілля. У той же час спеціальним законом для сфери, яку розглядаємо, право на санітарне та епідемічне благополуччя чітко зафіксоване лише за громадянами. Згідно з ч. 3 ст. 49 Основного закону [17] держава забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя. Аналіз конституційного формулювання і назви статті, в яку поміщена ця норма, наводить на думку про обов'язок держави перед кожним забезпечувати санітарно-епідемічне благополуччя. Тому більш коректним і відповідним законодавству є принцип гарантування державою кожного конституційного права на охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля та забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя. Важливість такого уточнення вбачається безспірною, адже принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя, будучи основоположними ідеями, повинні відображати найсуттєвіші положення цього правового субінституту і визначати напрями розвитку законодавства.

Звертаємо увагу на наявність у запропонованому переліку загальних і спеціальних принципів. Незважаючи на те, що загальні принципи правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя відображені у відповідних принципах екологічного права, ще чіткіше – принципах права екологічної безпеки, і в певній мірі охоплюються ними, комплексний та міжгалузевий характер санітарних правовідносин все ж вимагає деталізації, конкретизації цих принципів.

Вважаємо за доцільне до загальних принципів правового регулювання забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя віднести наступні: 1) гарантування державою кожному конституційного права на охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя; 2) задоволення потреб теперішнього і майбутнього покоління у санітарному та епідемічному благополуччі; 3) гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан санітарно-епідемічного благополуччя населення; 4) обов'язковість дотримання вимог щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, державних санітарних норм та правил, санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, санітарно-епідеміологічних правил і норм, протиепідемічних правил і норм, гігієнічних та протиепідемічних правил і норм, державних санітарно-епідеміологічних нормативів, санітарних регламентів; 5) невід-

воротність відповідальності за санітарні правопорушення і обов'язковість компенсації шкоди здоров'ю людини та навколишньому середовищу, завданої порушенням санітарного законодавства; 6) вирішення проблем забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя на основі міждержавного співробітництва.

Спеціальними принципами правового регулювання сфери, яку розглядаємо, є: 1) комплексний екологічний, соціальний та медичний підхід до забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя; 2) визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави; 3) обов'язковість гігієнічного навчання; 4) пріоритетність забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення над індивідуальними інтересами; 5) обов'язковість висновків державної санітарно-епідеміологічної експертизи; 6) запобіжний характер діяльності щодо попередження шкідливого впливу на здоров'я населення факторів середовища життєдіяльності; 7) багатоканальність фінансового забезпечення заходів і програм із санітарного та епідемічного благополуччя.

Висновки. Принципами правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя є закріплені в санітарному законодавстві і такі, що впливають з його змісту, нормативно-регулятивні основоположні ідеї, засади, вимоги, які характеризуються загальною значущістю, найвищою імперативністю та визначають процеси правоутворення, правореалізації і правоохорони.

До керівних ідей правового регулювання забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя слід віднести наступні: 1) гарантування державою кожному конституційного права на охорону здоров'я, безпечно для життя і здоров'я довкілля, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя; 2) задоволення потреб теперішнього і майбутнього поколінь у санітарному та епідемічному благополуччі; 3) комплексний екологічний, соціальний та медичний підхід до забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя; 4) визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави; 5) обов'язковість гігієнічного навчання; 6) гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан санітарно-епідемічного благополуччя населення; 7) обов'язковість дотримання вимог щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, державних санітарних норм та правил, санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, санітарно-епідеміологічних правил і норм, протиепідемічних правил і норм, гігієнічних та протиепідемічних правил і норм, державних санітарно-епідеміологічних нормативів, санітарних регламентів; 8) пріоритетність забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення над індивідуальними інтересами; 9) обов'язковість висновків державної санітарно-епідеміологічної експертизи; 10) запобіжний характер діяльності щодо попередження шкідливого впливу на здоров'я населення факторів середовища життєдіяльності; 11) невідворотність відповідальності за санітарні правопорушення і обов'язковість компенсації шкоди здоров'ю людини та навко-

лишньому середовищу, завданої порушенням санітарного законодавства; 12) багатоканальність фінансового забезпечення заходів і програм із санітарного та епідемічного благополуччя; 13) вирішення проблем забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя на основі міждержавного співробітництва.

Проведене дослідження вимагає подальшого розкриття змісту кожного з виведених принципів правового регулювання санітарно-епідемічного благополуччя, що буде здійснено в наступних роботах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/4004-12>.
2. Колодій А.М. Принципи права України : [монографія] / [А.М. Колодій]. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
3. Татарова Т.О. Адміністративно-правове регулювання сфери санітарного та епідемічного благополуччя населення : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т.О. Татарова ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2014. – 245 с.
4. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Редкол. : О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 4 : Н – П / Уклад. : р.В. Болдирев та ін. – 2003. – 656 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / Редкол. : В.І. Шинкарук (голов. ред.) та ін. – К. : «Абрикос», 2002. – 744 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 7 : Поїхати – Приробляти. – 1976. – 724 с.
7. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави / О.Ф. Скакун. – 4-те видання допов. і перероб. – К. : Алерта, 2014. – 524 с.
9. Костицький В.В. Екологічне право України / В.В. Костицький. – Дрогобич : Коло, 2012. – 360 с.
10. Екологічне право України : [підручник для студ. вищих навч. закладів] / [За ред. І.І. Каракаша]. – Одеса : Фенікс, 2012. – 788 с.
11. Чаусова Л.Л. Принципи екологічного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право» / Л.Л. Чаусова ; Нац. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого. – Х., 1998. – 14 с.
12. Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [За ред. А.П. Гетьмана]. – Х. : «Право». – 2013. – 432 с.
13. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
14. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_455.
15. Краснова Ю.А. Принципи правового регулювання екологічної безпеки / Ю.А. Краснова // Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні : Матеріали науково-практичного круглого столу, 28 березня 2014 р., м. Київ / ред. кол. М.В. Краснова [та ін.] ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Чернівці : Кондратьєв А.В., 2014. – С. 31–35.
16. Основи законодавства України про охорону здоров'я : затв. постановою Верховної Ради України від 19 листопада 1992 р. № 2802-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2801-12>.
17. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.